

**Richard Peet, Paul Robbins a Michael Watts (eds.):
Global Political Ecology.**

1st ed. Abingdon: Routledge, 2011, 444 stran, ISBN: 978-0-203-84224-9.

S prohlubováním problémů životního prostředí a zrodem globálních politik, které usilují o jejich řešení, roste i potřeba jejich celistvého uchopení nad rámec tradičních společenskovedních disciplín, jako jsou mezinárodní vztahy či ekonomie. Globální politická ekologie jako obor, který o takový holistický přístup usiluje, zůstává v českém a slovenském jazykovém prostředí popelkou ve výzkumu i ve výuce. Stejnomená kniha editorů Richarda Peeta, Paula Robbinse a Michela Wattse je zatím posledním pokusem o propojení nejnovějších poznatků společenských a přírodních věd a o ucelené představení globální politické ekologie jako svébytného oboru. Vzhledem ke globálním ambicím oboru je však škoda, že se editorům nepodařilo vytvořit skutečně globální autorský tým. Tuto poměrně rozsáhlou knihu o sedmi částech a devatenácti kapitolách sestavili tři profesori geografie na univerzitách ve Spojených státech amerických. Také autoři a autorky kapitol působí pouze v akademické sféře USA a jen výjimečně v Kanadě nebo Velké Británii. Někdy jednostranná orientace na americké příklady jim ani tak nebrání vstoupit hluboko do rozdílných problematik a dosáhnout propojení mezi globálním a lokálním, jako spíše rozvinout potřebnou reflexi o politické ekologii ve světle nejnovějšího vývoje ve světě.

Hned v předmluvě editoři vyjasňují své východisko, podle něž je ničení životního prostředí vlastní liberální demokracii. Současný politický systém se racionální proměně ekonomického mechanismu nadspotřeby vzdaluje mílovými kroky (s. xii), což podle editorů symbolizuje krach jednání o globální dohodě, která se týkala snižování emisí skleníkových plynů, v Kodani v roce 2009. V nepřiliš strukturovaném a dlouhém úvodu poté vymezují oblasti zájmu globální politické ekologie: planetární charakter ekologické krize, roli expertního vědění a diskurzů, materiální zdroje ekologických problémů, využití fosilní energie jako základu modernity a konečně environmentální vládnutí ve smyslu *governmentality* (s. 10–11). Peet a kol. ukotvili svoji politickou ekologii v marxistické politické ekonomii, zároveň však přiznávají, že „*skutečně existující socialismus*“ nebyl v ničení životního prostředí lepší než kapitalismus (s. 15). Na rozdíl od názoru ekologických konzervativců, kteří se domnívají, že problém životního prostředí je spíše etický a že vše vyřeší individuální skromnost, je podle editorů ničení přírody způsobeno „*odcizenou formou utváření lidské existence, která není pod demokratickou kontrolou, která je nepřímou organizovaná trhy, která se opírá o hledání zisku ve vlastním zájmu a která potřebuje růst, aby přežila*“ (s. 15–16).

Abychom pochopili příčiny ničení životního prostředí, musíme podle editorů pochopit kapitalismus, jeho strukturu, dynamiku a závislost na fosilních zdrojích. Úvod pokračuje nepřiliš přehledným výčtem etap a forem kapitalismu a poněkud zmatečně znovu vymezuje tři základní zájmy globální politické ekologie: dopady kapitalistického rozvoje na přírodu, dopady politik ochrany životního prostředí jako následnou reakci na jeho ničení a konečně tvorbu nových „*přírozeností*“ (*natures*) na úrovni druhů, krajín a celých ekosystémů a s nimi spojených nových lidských subjektivit (s. 24). Zatímco první dva kroky jsou poměrně jasné, třetí je méně zřejmý. Vzhledem k tomu, že například ničivé dopady povodní v Česku jsou z velké části důsledkem průmyslového lesního hospodářství, lidské zástavby a regulace toků a s velkou pravděpodobností i antropogenních klimatických změn, jejich vnímání jako přírodních katastrof je mylné a odpolitizované. „*Za každým příběhem environmentální krize,*“ shrnují editoři, „*je tedy vyprávění politické a společenské kontroly*“, v němž hraje stěžejní roli vědecký diskurz (s. 37).

Přes metodologickou plytkost úvodu zbytek knihy přesahuje pohled environmentálních studií, které stále zhusta vycházejí i v českém prostředí z pozitivistické a politicky

konzervativní tradice přírodních věd. Tím, že kniha dává prostor studiu vnímání a rámování současných problémů, dokáže nabídnout nejen technická, ale i politická řešení problémů. Kniha je rozdělena do sedmi částí pokrývajících širokou škálu témat politické ekologie: potraviny a zdraví, slumy a odpady, ekologickou certifikaci a pojištění rizik, bezpečnost, energii, vodu, biopolitiku a genetiku.

První část „Potraviny, zdraví a tělo: Politická ekologie udržitelnosti“ začíná kritikou středoproudé interpretace lidské obezity. Obezita v USA podle ní není následkem nezdravého životního stylu, a tedy kvůli vysoké spotřebě potravin i jednou z příčin klimatických změn. Místo toho má být výsledkem tržního průmyslového zemědělství podporovaného státem a vládní pozemkové politiky již od 19. století. Ty vedou strukturálně k nadprodukcí a výrobě nekvalitních průmyslových náhražek v polotovarech potravin. Ačkoli se kniha vůbec nevěnuje faktorům obezity na straně poptávky, správně upozorňuje, že „pokud nic jiného, soustředění na obezitu odvádí pozornost od širších sociálních nespravedlností a ekologických problémů, které jsou ve hře v současném způsobu výroby a distribuce potravin“ (s. 52). Jiná kapitola se věnuje výrobě masa a jejím ekologickým dopadům. Pastviny a dobytek představují největší lidské užití ploch člověkem na Zemi, jsou hlavní příčinou odlesňování Amazonie a největším zdrojem skleníkových plynů způsobených člověkem (s. 67). I zde trh a stát tlačí na pokračující industrializaci odvětví (konkrétně chovu prasat), nicméně v závěru se dozvídáme, že problém je i na straně spotřebitelů: spotřeba masa je stále spojována s mužskostí, představou dobrého života a se společenským statutem. Negativní environmentální dopady způsobují i veřejné pobídky v oblasti světového rybolovu: ročně je zvyšování kapacit světového rybolovu dotováno 16 miliardami USD a dalších 4–8 miliard plyne do rybářství v dotacích na palivo (s. 90). Oproti malthusiánskému předpokladu, že určení soukromých práv místo společně spravovaných občin vyřeší přetěžování moří a oceánů, vedou vládní protřžní politiky k opaku a masovým plovoucím továrnám. Rybolov se od roku 1950 zesednásobil a podobně jako na trhu se dřevem se prohloubily i globální nerovnosti: výroba na globálním Jihu stále více slouží spotřebě na Severu a průmyslový rybolov vede ke ztrátě pracovních míst a obživy.

Druhá část „Okraje kapitálu: Politická ekonomie světa slumů“ se věnuje politické ekologii odpadu. Rozebírá, jak je vůbec vytvářeno to, co nazýváme odpad. Na jednu stranu odpad představuje prostorovou opravu (*spatial fix* v pojetí Davida Harveye), tedy odsun problémů z očí výrobců a spotřebitelů na globální Jih, kde poškozují místní komunity. Kniha však také uvádí příklad z mexické Oaxaky, kde se odpad proměnil z hrozby v politický nástroj obyvatel neformálních osídlení proti místní samosprávě. Tím, že chudí zablokovali přístup k blízkým skládkám, a odpad tak nechali na očích ostatních obyvatelů města, ukázali na obtížnost života v jeho dosahu a donutili místní authority k nápravě. Zcela fascinující je vpravdě transdisciplinární kapitola o „bezslumovém Dillí“ od D. Ashera Ghertnera. Kvůli pořádání prestižních Asijských her se vedení metropole rozhodlo, že zruší slum Pushta v blízkosti řeky Jamuny. Tvrdilo, že chudinská čtvrť je ekologicky závadná, ačkoli čtvrti střední třídy řeku prokazatelně znečišťují více. Ekologii totiž proměnilo v estetickou kategorii a využilo ji jako epistemologickou autoritu při řešení problémů slumů. Postupně tuto „zelenou estetiku“ přijaly za svou i soudy a „vzhled“ místo skutečných dopadů na životní prostředí se stal kategorií souladu či nesouladu se zákonem a možným důvodem pro následné vyhoštění z domova. Tato kapitola představuje určitý ideál teoreticky poučeného empirického politicko-ekologického výzkumu a ukazuje, že neexistuje životní prostředí *per se*, ale to, jak je vytvářeno a zviditelňováno technikami moci.

Třetí část se souhrnným názvem „Riziko, certifikace a ekonomika auditu: Politická ekologie environmentálního vládnutí“ se věnuje ekoznačením, uhlíkovým ošetům a pojišťovnictví. Vyzdvihl bych analýzu věnovanou ekoznačením jako „*symbolům pokusů globálního zeleného vládnutí, které využívá spotřebitelskou sílu jako odpověď na dysfunkční prvky hospodářství*“ (s. 169). Ve vztahu k vědění a moci představují různé „ekolabely“

pokusy překonat odcizení spotřeby od výroby při současném využití konzumního fetišismu nad rámec užité hodnoty výrobku. Příklady certifikace dřeva FSC a výrobků Fairtrade upozorňují na to, že lidé často čtou z podobných výrobků jiné než záměrně vepsané informace, fetišizují je, a proto nutně nemění své postoje k větší udržitelnosti spotřeby. Proti kritice, že místo značení vybraných výrobků je třeba prosazovat všeobecnou regulaci, však autorka varuje, že právě ekoznačení je odpovědí na selhání pokusů o vládní a globální regulaci. Kniha si totiž také klade otázku, zda Mechanismus čistého rozvoje (CDM), dobrovolný ofsetový program v rámci Kjótského protokolu, vytváří „uhlíkový kolonialismus“. Z hlediska globální politické ekologie představují uhlíkové ofsety novou tržní komoditu, která v rámci „zeleného kapitalismu“ umožňuje kompenzovat emise v zemích Severu levnějšími úsporami v zemích Jihu s často problematickým dopadem na místní komunity, aniž by se přímo zaměřila na klíčové procesy, které vedou k degradaci přírody. Podobně i zajišťovny sice naoko investují do analýzy klimatických změn, avšak konkurence a roční obnova kontraktů je nakonec vedou k tomu, že pojišťovnictví pokračuje ve svém *business as usual* a příčiny změn klimatu ignoruje.

Čtvrtá část nazvaná „Válka, militarismus a povstalectví: Politická ekologie bezpečnosti“ přináší tak rozmanitá výchozí témata, jako jsou včely, džungle a americký sci-fi film o monštrózních mravencích z padesátých let. Ať už jde o cvičené včely-kyborgy americké armády, nebo fakt, že dnešní „přirozená radioaktivita“ vůbec není přirozená, ale zčásti způsobená nukleárními pokusy, skvěle ilustruje nepřirozenost a nesamozřejmost pojmu příroda. To se týká zejména bohatě historicky dokumentované kapitoly o pojmovém utváření džungle a lesa v protipovstaleckých strategiích vlád zemí jihovýchodní Asie za studené války. Les není jen ekologickou, ale i politickou kategorií, která umožňuje vojensky a správně potlačovat „guerilly“ v „džungli“ a legitimizovat odlesňování a osídlování krajiny, anebo naopak vyhánění z dalších oblastí. Dnešními turistickými destinacemi „nedotčených pralesů“ jsou proto často území dříve obydlená etniky, která byla vyhodnocena jako nebezpečí pro stát.

Pátá, poněkud slabší a částečně opakující se část „Pohon kapitalismu: Vzácnost a přebytek energie“ se nejprve zabývá všeobecně přijímaným konceptem ropného zlomu. Autor jej považuje za nesprávný, nerelevantní a politicky konzervativní. Ve skutečnosti je podle něj vztah světové ekonomiky k fosilním palivům v permanentní krizi, která se projevuje zejména vyloučením většiny lidí z jejich spotřeby. Globální politická ekologie proto musí dekonstruovat pojmy jako „fyzické hranice“ nebo „přírodní zdroje“. Tvrdí, že vzácnost není přirozená, ale společensky vytvořená, ačkoli mocenské postoje k ropě vyplývají i z její specifické materiální povahy. Přes studium vztahů Sever–Jih zůstává také analýza módního konceptu energetické bezpečnosti příliš západocentrická a pomíjí zvyšující se *globální* závislost na ropě. Od sedmdesátých let 20. století se energetická bezpečnost posunula od zajištění dodávek během ozbrojeného konfliktu po nezávislost na zdrojích mimo Západ. Tato část si trefně všímá fenoménu energetického nacionalismu ze strany nových mocností, kterým se Západ snaží kontrovat prosazováním liberalizovaného trhu, aby kvůli nadměrnému čerpání příjmů z ropy neklesaly investice do celého odvětví. Není však empiricky podložena a přesah z politické ekonomie do politické ekologie je nepřesvědčivý.

Také šestá část „Modrá ekologie: Politická ekologie vody“ pokrývá problematiku vody jen zkratkovitě a ve výseku. Nejprve upozorňuje na mnohost významů vody od biologické potřeby člověka a ekosystémů přes ekonomickou komoditu až po náboženský symbol. Bez přesvědčivých statistik tvrdí, že privatizace vody neznamena podle plánů mezinárodních organizací a vlád zvýšené investice do vodohospodářství. Na druhou stranu ale odmítá i prosazování práva na vodu jako řešení její všeobecné dostupnosti. Důraz na lidská práva ze strany radikální levice prý není dobrým receptem proti privatizacím, protože směřuje lidská a majetková práva, nesouvisí se způsoby distribuce vody, a proto paradoxně umožňuje vyšší zapojení soukromého sektoru. Dobře dokumentovaná případová

studie kontroverzí kolem výstavby velkých přehrad v západní Indii pak analyzuje sociální konstruovanost vzácnosti, které se již dotkla část věnovaná ropě. Společenský a kastovní systém v Gudžarátu způsobuje, že potřeby znevýhodněných skupin obyvatel a žen jsou opomíjeny a nákladné investice jsou výhodné jen pro místní elity. Škoda že kniha neobsahuje případovou studii o velkých přehradách a vodních elektrárnách, která by ukázala celou komplexitu záběru globální politické ekologie.

Poslední část „Biopolitika a politická ekologie: Geny, transgeny a genomika“ otevírá teoretičtější a pojmově náročnější polemika s tezemi Nicolase Rose, že „molekularizace těla“ vědou a technologiemi povede k rozšíření možností našich životů například genovou terapií. Namítá, že tyto změny vyžadují nákladné aparáty, takže očekávaná svoboda jedince nutně závisí na expertním vědění a kapitálu korporací, což omezuje demokratickou debatu. Navíc jsou tyto příležitosti dostupné pouze bohatým obyvatelům Západu. Oproti Roseově optimismu přitahuje pozornost ke spojení biopolitiky s geopolitikou v konceptu biobezpečnosti, který ilustruje na příkladu viru ptačí chřipky H5N1. Nepředvídatelnost molekulárního života se stává hrozbou a legitimizuje „preemptivní útoky“ amerických zdravotních autorit a mezinárodních organizací do života chudých farmářek a farmářů v Asii. Knihu uzavírá případová studie o šíření transgenů z geneticky modifikované kukurice nadnárodních společností mezi nespočtené domorodé druhy farmářských komunit v mexické Oaxace. Na potřebu reflexe a propojení přírodních a společenských věd poukazuje tvrzením, že evoluční ekologie, která se stala hlavním vědeckým polem boje o geneticky modifikované plodiny, nikdy nemůže rozhodnout politickou otázku: „*Kolik transgenů přesně je „příliš mnoho“?*“ (s. 423).

Z hlediska šířky a hloubky zpracování představuje *Globální politická ekologie* to nejlepší, co doposud v oboru vyšlo. Přesto kniha zanechá ve čtenářích a čtenářkách dojem neúplnosti. Bylo by vhodné posílit aspekty genderu po vzoru Keila a kol. (1998), problematiku geografických technologií například podle Zimmera a Basseta (2003) nebo roli kultury a etnicity, jak činí Biersack a Greenberg (2006). Největší slabinou publikace však zůstává obsáhlý, leč povrchní úvod. Čtenář nebo čtenářka sice získá přesnou představu o tom, *co* globální politická ekologie dělá, méně však již, *proč* a *jak* to dělá. Proto je také vhodné doplnit četbu knihy jasným a příkladným úvodem Aletty Biersackové ze starší a tematicky užší publikace či rovnou přehlednou a střízlivou monografii Tima Forsytha (2003).

Zdá se, že editoři, tři matadoři politické ekologie (viz Peet – Watts 1996; Robbins 2012 [2004]) se rozhodli představit rozlehlost bujícího pole globální politické ekologie spíše přímo v pečlivě vybraných kapitolách, než aby usilovali o formulaci jejího teoretického rámce. Zároveň se tak ale vyhnuli pokusu osvětlit prnutí mezi materialistickou a pozitivistickou tradicí neomarxistické politické ekonomie a přírodních věd o životním prostředí na jedné straně a diskurzivní a konstruktivistickou tradicí poststrukturalismu na straně druhé. Nejlepší kapitoly obojí organicky spojují a vyhýbají se jak přílišné „kapitálostřednosti“, tak i „diskurzostřednosti“ a nezájmu o hmatatelnou a prožívanou přírodu. Peet, Robbins a Watts nejvíce zklamali právě v reflexi tohoto plodného meziprostoru, kterým je současná globální politická ekologie. Je to škoda tím spíše, že bez této sebereflexe může těžko globální politická ekologie dlouhodobě ovlivnit politiku životního prostředí. Kdo se však životním prostředím byť jen okrajově zabývá, najde v tlusté knize mnoho inspirace pro rozličné způsoby, jak mu porozumět a zahrnout ho nově do svého výzkumu.

Ondřej Horký-Hlucháň

Literatura

- Biersack, Aletta – Greenberg, James B. (eds., 2006): *Reimagining Political Ecology*. Durham: Duke University Press.
- Forsyth, Tim (2003): *Critical Political Ecology: The Politics of Environmental Science*. London: Routledge.
- Keil, Roger – Bell, David V. J. – Penz, Peter – Fawcett, Leesa (eds., 1998): *Political Ecology: Global and Local*. London: Routledge.

- Peet, Richard – Watts, Michael (eds., 1996): *Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements*. London: Routledge.
- Robbins, Paul (2012): *Political Ecology: A Critical Introduction*. 2nd edition. Chichester: John Wiley & Sons.
- Stott, Philip – Sullivan, Sian (eds., 2000): *Political Ecology: Science, Myth and Power*. London: Arnold.
- Zimmer, Karl S. – Basset, Thomas J. (eds., 2003): *Political Ecology: An Integrative Approach to Geography and Environment-Development Studies*. New York: Guilford Press.